

TRIESTE

EN HISTORISK ÅTERBLICK

Av dr ERNST BENEDIKT

DET finns knappast någon stad i Europa med så omväxlande historia som detta just nu återigen omstridda Trieste. Först erövrat av romarna, underkuvades staden av hertigarna av Friaul, som i sin tur måste avstå den till patriarken av Aquilea. Denne erhöll år 1085 Trieste och hela Istrien i förläning av kejsar Henrik IV. Sedan kom venezianarna och dogen Enrico Dandolo, som i korsfararnas namn och med en flotta på 240 fartyg åtog sig att »beskydda» staden. Från och med den händelsen blev Trieste en blodig boll i händerna på patriarkerna och dogerna. Aquilea och Venedig avlöste varandra som Triestes härskare inte mindre än tre gånger inom loppet av blott hundra år. Överfall, plundring och brandskattning hörde till vardagligheterna och redan tidigt kallades de tyska kejsarna och andra furstar, de italienska städerna, till och med påven att hjälpa och rädda Trieste. Det avgörande steget togs år 1382, då Trieste anmodade hertig Leopold den Fromme av Österrike att äntligen befria staden från Venedigs och Aquileas förtryck.

Den aktuella konflikten om Trieste är alltså ingalunda en ny företeelse, tvärtom går den som en röd tråd genom Norditaliens hela historia. Det är hamnen striden gäller nu och det var om hamnen de avundsjuke handelsstäderna stred också fram till 15- och 1600-talet.

Samtidigt är Trieste, kring vilken den politiska kampen just nu åter rasar så häftigt att den hotar framkalla blodsutgjutelser, en av Europas vackraste städer. Utsikten över Trieste från höjderna som omger staden kan jämföras blott med den över Genuas hamn. En av det gamla Österrikes stora diktare, Adalbert Stifter, har beskrivit denna utsikt: höjdernas rena, harmoniska linjer och de underbara färgerna i söderns hav och himmel. Därtill båtarnas fredliga trängsel i den redan på hans tid berömda hamnen.

I skrivande stund lever befolkningen i feberaktig spänning och

enbart tack vare pansarfordon och främmande soldater förhindras en våldsam sammanstötning mellan två nationer som blivit fiender. Under dessa omständigheter måste naturligtvis också det ekonomiska livet bli lidande. De häftiga politiska motsättningarna kan inte tillåta något handelsavtal, som skulle kunna underlätta varuutbytet mellan Trieste och stadens område, mellan den ena zonen och den andra.

Det var likadant efter första världskriget, då spänningen mellan det av Italien krävda Fiume och dess kroatiska förort Susak gav upphov till groteska konflikter. På ena sidan bron över den lilla floden som skulle vara gränsen mellan Fiume och Susak, stod italienarna kampberedda och på andra sidan, lika stridsfärdiga, stod jugoslaverna. Ingen fick gå över bron utan pass och visum och utan uttryckligt tillstånd. Man tänker ovillkorligen på det gamla Österrike-Ungern, där ett dylikt barbariskt tillstånd och dylika missfoster av nationell egoism var omöjliga.

Den Österrike-ungerska monarkin har i flera decennier varit föremål för en oansvarig fördömelsekampanj. Denna hade sin utgångspunkt i England och Frankrike. Den politiske författaren Seton Watson, som skrev under pseudonymen Scotus Victor, upptäckte helt plötsligt, att Ungern inte motsvarade alla fordringar på en äkta demokrati. Han och Wickham Stead, en tid »Times» chefredaktör, fällde heta tårar av medlidande med slovakernas och kroaternas öde. I Paris var det kretsarna kring utrikesminister Delcassé och en del vetenskapsmän — utan insikt i den politiska och ekonomiska verkligheten — som av hat till Tyskland och kryperi för Ryssland och panslavismen anklagade Österrike-Ungern för att undertrycka sina nationer. Både Seton Watson och Wickham Stead medgav efter monarkins sammanbrott i samtal med dessa raders författare, att de fullständigt felbedömt karaktären av Englands nya bundsförvanter. De insåg för sent hur lätt det är att förstöra och hur svårt att återuppbygga. När jag vid en NF-konferens i Genève fick tillfälle att tala med franske utrikesministern Briand och handelsminister Locheur om det vansinniga i sprängningen av detta enhetliga ekonomiska område, fick jag det bestämda intrycket att de höll med mig. Enligt en framstående tjeckoslovakisk minister sade till och med president Masaryk, denne monarkins sanne dödgrävare, redan omedelbart efter fredsförhandlingarna på återresan från Amerika: »Vi har skurit sönder duken (Österrike-Ungern); vi måste uppbåda alla våra krafter för att åter sy ihop den.»

Det är bekant hur detta att »sy ihop» i realiteten gjordes. Varken Masaryk eller Benes var starka nog att bemästra det nu uppväckta »suveränitetsraseriet». Mellaneuropa förblev anarkistiskt. Det måste bli spelboll och byte för sina starkare grannar. Det blev föremål för nesliga bytesavtal. Osakliga och oorganiska lösningar valdes för att föreviga fredsfördragen.

Trieste, just i brännpunkten för diskussionerna, är ett mönsterexempel på detta påstående. Ty den gamla monarkin med alla sina svåra fel och misstag, hade trots allt lyckats sammanhålla sina tolv nationer i ett slags Förenta Nationer. Den hade sammansvetsat ett område från schweiziska gränsen till Ukraina, från Sachsens gräns till Dalmatiens sydspets till en ekonomisk och samfärdselenhet. För detta jättelika, efter enhetliga grundsatser förvaltade område var Trieste den naturliga hamnen. För denna monarki med sina mer än 50 miljoner invånare var Trieste magasinet, genomfarten för import och export.

Först i merkantilismens tidevarv under den torre spanjoren Karl VI — Maria Teresias fader — upptäckte monarkins statsmän Triestes betydelse. Det är denna period som professor Eli Hecksher beskrivit med sådan kraft och kännedom i sitt monumentalverk över merkantilismen. I Frankrike hade den ekonomiske diktatorn Colbert redan kommit till klarhet i om hur stor nytta staten kunde få genom att radikalt främja utrikeshandeln. Samma tendens dominerade i drottning Annes England, där mäktiga kompanier såg sin uppgift i att befordra förbindelserna med andra kontinenter, främst Indien. Också Österrike följde denna tendens, som skönjdes även i Holland, Spanien och Portugal. E. W. V. Hörnigh, bredvid Becher, Justi och Schrötter, en av merkantilismens främsta propagandister, skrev sin ofta citerade bok med den betecknande titeln: »Österreich über alles — wenn es nur will.»

I dessa mäns anda skapades under Karl VI ett ostindiskt kompani. Man försökte grunda kolonier och utrustade expeditioner till ögrupperna Andamanerna och Nikobarerna. Men Englands och Hollands snabbt växande konkurrens, bristen på finansiella och militära medel kom försöken att misslyckas. Blott ett blev kvar: insikten om Triestes stora betydelse, de första hamnanläggningarna och, år 1719, frihamns privilegier åt denna plötsligt uppblomstrande stad.

Också senare monarker — i synnerhet Josef II — gynnade sjöfarten och framförallt förbindelserna från Trieste till Mindre Asien. Men först på kejsar Franz Josefs tid, under den fram-

stående handelsministern friherre von Bruck togs det avgörande steget till en ny epok i hamnens historia: det österrikiska Lloyd grundades och gav inom kort sjudande aktivitet åt Trieste. En framstående fackman förklarade att »Lloyd Triestino» tillkomst var en märkessten i Triestes ekonomiska historia och ett levande uttryck för Österrikes inflytande äver sjöfarten. Ännu i början av det nittonde århundradet hade Trieste knappt ett par tusen invånare. Under Franz Josefs regering växte staden till en kvarts miljon. Till och med italienska pamflettister måste medge att de viktigaste hamnarbetena hade företagits under det österrikiska väldet. Tonnaget av inkommande fartyg steg redan vid århundradets mitt från 200 000 till 700 000 ton. År 1911 kom nästan 17 000 fartyg till Trieste och omsättningen hade ökat till 40 milj. ton. Det österrikiska Lloyds båtar förde österrikiska varor som ylle, papper, maskiner, etc. till Levanten, till Indien och till Sydamerika och återvände med kaffe, fårull och koloniprodukter. Efter många allvarliga försummelse från österrikiska regeringens sida lyckades man äntligen förbättra järnvägsförbindelserna mellan Trieste och alpländerna. Flera hundra miljoner guldkronor investerades i hamnens modernisering och för att underhålla de nya pirerna. Man byggde slottet Miramare, där den olycklige kejsar Maximilian av Mexiko residerade med sin vackra gemål, Charlotte av Belgien.

Triestes blomstrande framtid syntes sålunda säkrad under Österrike-Ungerns hegemoni. Men politiken, så ofta ett störande och söndrande element, kom emellan. Ännu åren efter revolutionerna 1848 kunde Trieste med rätta kallas »città fidelissima», den trognaste staden. Men snart började den italienska agitationen, den så kallade irredentan. Det skulle föra för långt att här anlägga moraliska synpunkter vad beträffar makt och äganderätt. Misstag begicks av bägge sidorna och vissa alltför grova förolämpningar kunde aldrig gottgöras. Bristande psykologisk insikt omöjliggjorde ömsesidig, uppriktig förståelse. Klerikalismen i Österrike motsatte sig kejsar Franz Josefs alla försök att besöka Rom. Ointelligent småsinthet omintetgjorde upprättandet av en juridisk fakultet för italienarna i Österrike. Det italienska svaret blev ett mordförsök mot kejsaren och glorifiering av den avrättade attentatören Oberdank. I Trieste bildades en italiensk liga med det uppenbara målet att lösgöra staden från Österrike; ty »Trento e Trieste», Sydtyrolen och Trieste blev redan långt före första världskriget nationalisternas half-officiella motto, d'Annunzio-friskaror-

nas slagord. För att isolera Trieste och spärra Adriatiska havet som »mare nostrum», vårt hav, besatte Italien den albanska hamnen Valona och understödde de rebeller, som sökte störta den Österrike-vänlige fursten av Albanien. I elva slag, utkämpade med trojanskt hjältemod, förblödde de italienska och de österrikiska arméerna i det öde karstlandskapet. Allt för Trieste.

Efter monarkins sammanbrott tog det tio år innan Trieste långsamt uppnådde förkrigstidens ekonomiska välstånd. Borde Italien inte ångra att det berövat staden dess omgivningar? Hur skall Trieste åter kunna blomstra utan sin naturliga förbindelse med Centraleuropa, utan samfärdsfrihet, utan den växelverkan mellan export och import, som främjar all sund ekonomisk utveckling? De siffror (ur officiella italienska källor) som publicerades strax före andra världskriget talar ett talande språk. Trieste kommer långt efter Genua, Trapani, Neapel och Bari vad gäller båtarnas antal och tonnage. Det är svårt att föreställa sig att detta förhållande skulle ha förbättrats efter andra världskrigets ödeläggelser. Det är likaså otänkbart att ett tillstånd av ömsesidig tolerans och normalt samarbete i den ekonomiska utvecklingens tjänst skall kunna uppstå ur den aktuella återvändsgränden.

Skulle de ledande statsmännen inte äntligen kunna ta lärdom av erfarenheterna? Napoleon sade en gång om det gamla Österrike att det alltid var »antingen en armé eller en idé efter sin tid». Och Grillparzer, Österrikes störste dramatiker, betecknade det som huset Habsburgs förbannelse »att med halva medel tveksamt sträva på halv väg efter halva mål». Men i verkligheten var den Österrike-ungerska monarkin före sin tid åtminstone med en idé: att i den västliga riksdelen bilda en gemenskap av flera nationer på basis av en demokratisk författning och ett ekonomiskt välstånd. Om Österrike-Ungern hade haft nog kraft att genomföra denna idé, om de yttre och inre fienderna — bland dem främst austromarxisterna — hade unnat Österrike lugn och ro till en kraftfull utveckling, hade världen besparats mången olycka.

Fallet Trieste, denna »fristat» som är varken stat eller fri, är (såsom på sin tid Danzig, Sydtyrolen och även Korea) en illustration till hur folk inte får behandlas. Resultatet av vanvårdnaden av alla historiska, geografiska och ekonomiska faktorer har blivit att två, av gemensamma intressen eljest sammanlänkade nationer rasar mot varandra, att två fiender till bolsjevismen, två anhängare till Atlantpakten (till vilken Jugoslavien visserligen aldrig anslutit sig) lamslår varandra politiskt och militärt. Det är

Ernst Benedikt

också en sorglig illustration av bristande förutseende och bristande förmåga att träffa konstruktiva lösningar. Det gamla Österrike behöver sannerligen inte skämmas inför denna strid mellan sina arvingar. Men det nyttar föga att sörja över det döda. Det gäller att gestalta en bättre, sundare och mer kraftfull framtid. Det gäller att inte med ytterligare misstag försvåra det som redan är svårt nog. Och dessa rader avser endast att försöka skapa upprättelse åt ett alltför ofta fördömt land och att få en alltför fort glömmande nutid att inse att det förflutna kan vara bättre än sitt rykte.
